

І. Загальні засади дослідження злочинів проти основ національної безпеки України

Вячеслав Навроцький

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
професор кафедри теорії права та прав людини
Українського католицького університету
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4276-037X>
ResearcherID: D-6589-2019
navrotskyi.vo@gmail.com

УДК 343.2; 343.3

ЗАГАЛЬНІ, СПЕЦІАЛЬНІ ТА КАЗУЇСТИЧНІ СКЛАДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Характерною рисою розвитку українського кримінального законодавства є доповнення його статтями, які передбачають спеціальні та казуїстичні склади злочинів. Це має місце і в частині регламентації відповідальності за посягання проти основ національної безпеки України, особливо статей, якими Кримінальний кодекс України (КК України) доповнено після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України. Нерідко виливається у фактичне пом'якшення відповідальності всупереч намірам законодавця, а перед практикою породжує проблеми вирішення конкуренції між раніше існуючими положеннями КК України та законодавчими новелами.

Метою статті є визначення теоретичного, законодавчого та правозастосовного співвідношення між існуючими від запровадження КК України 2001 р. загальними складами злочинів та законодавчими новелами часів російсько-української війни, які встановлюють спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України.

Констатовані переваги використання в законі конструкцій загальних складів таких правопорушень. Сформульовані критерії, за наявності яких законодавцю доцільно виділяти спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень. Щодо відповідних законодавчих положень визначено, які з них встановлюють загальні, а які спеціальні та казуїстичні склади злочинів, кримінальних проступків. На цій основі конкретизовані правила кримінально-правової кваліфікації, якими повинні керуватися слідчі, прокурори та судді у відповідних правозастосовних ситуаціях. Показані підходи робочої групи, яка готує проект нового КК України щодо конструювання статей про злочини проти основ національної безпеки України.

Зроблено висновок, що перспективним шляхом розвитку кримінального законодавства, зокрема в частині регламентації посягань проти основ національної безпеки України, є акцент на загальні склади злочинів.

Ключові слова: основи національної безпеки; склад злочину; конкуренція; спеціальна норма; загальна норма; казуїстична норма.

Зміни та доповнення кримінального закону України, що мали місце після переходу російсько-української від 24 лютого 2022 р. до її гострої фази¹, породили потребу проаналізувати законодавчі новели. Суть проблеми у тому, що зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК України)² значною мірою полягають у запровадженні норм, що охоплюють діяння, які і раніше були криміналізовані чи то ще відповідно до первісної редакції КК України 2001 р., чи внаслідок змін і доповнень, внесених після початку російської агресії проти України в 2014 р. Уведення до кримінального закону статей, які передбачають здебільшого спеціальні та казуїстичні склади злочинів, у низці випадків означає пом'якшення відповідальності. За таких обставин працівники правозастосовних органів опиняються перед складною дилемою – чи застосовувати законодавчі новели та не зважати на їхню невідповідність цілям і завданням кримінального права в умовах війни, чи фактично ігнорувати нові статті, а застосовувати раніше чинні про загальні склади злочинів проти основ національної безпеки України. У не менш складній ситуації перебувають і криміналісти-теоретики, покликані сформулювати рекомендації працівникам правозастосовних органів щодо вирішення низки конкренційних і колізійних проблем.

Таким чином, аналіз питань, яким присвячена ця публікація, спрямований на вирішення проблеми, яка, існуючи і в попередні роки, загострілася в умовах великомасштабної війни.

Після потрясіння, викликаного початком великомасштабної агресії та кількох тижнів роздумів, українські криміналісти повернулися до активної наукової діяльності. Лише протягом перших місяців війни були проведені принаймні три масштабні конференції – у Львові 20 квітня 2022 р.³ та 9–11 червня 2022 р.⁴, у Харкові 5 травня 2022 р.⁵, згодом відбулося ще немало наукових заходів. Стали з'являтися й окремі публікації, зокрема й монографічні, серед яких відзначимо працю Р. Мовчана⁶ та колективу авторів під егідою Національної академії внутрішніх справ України⁷.

¹ Лише за період від 24 лютого 2024 р. до початку листопада цього року зміни до КК України вносилися тринадцятьма законами України, при цьому дванадцять із них ухвалені у період із 3 березня по 14 квітня 2022 р. Більшість із них стоїть розв'язку розділу 1 Особливої частини КК України.

² Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2341-14#Text>> (дата звернення: 01.11.2022).

³ *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Письменський Є упоряд, Нац акад внутр справ Львів держ ун-т внутр справ Дніпропет держ ун-т внутр справ, Луган держ ун-т внутр справ ім Е О Дідоренка 2022) 125.

⁴ *Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції* (м Львів, 9–11 червня 2022 року) (Газдайка-Василишин І упоряд, ЛьвДУВС 2022) 272.

⁵ *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні: матеріали міжнар. наук. конф.* (Баулін Ю, Пономаренко Ю упоряд та заг ред, Нац юрид ун-т ім Ярослава Мудрого, Нац шк суддів України, Громад. орг. "Всеукр асоц кримін Права", НДІ вивч проблем злочинності ім акад В В Сташиса, Право 2022) 310.

⁶ Р Мовчан, "Воєнні" новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми (Норма права 2022) 242.

⁷ *Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар* (Вознюк А, Мовчан Р, Черней В ред, Норма права 2022) 278.

Серед питань, які обговорювалися на очних і відеозустрічах, висвітлюються у публікаціях, чільне місце посіли ті, які стосуються визначення взаємозв'язку між положеннями статей Особливої частини КК України про злочини проти основ національної безпеки України, які були чинними на момент початку повномасштабної агресії проти України та введених до КК України чи змінених у пізніший період. Однак досі превалує догматичний аналіз і позицій *de lege lato*. Не заперечуючи доцільність такого підходу, все ж він не дає змоги комплексно і системно проаналізувати взаємозв'язки та взаємозалежність між відповідними складами злочинів.

Метою дослідження є виявлення того, які склади кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки є загальними, а які – спеціальними чи казуїстичними, та, відповідно, якими правилами подолання конкуренції між статтями, що передбачають такі склади правопорушень, слід керуватися. Постановка такої загальної мети передбачає і формулювання низки конкретних цілей. Серед них уведення у науковий обіг основ вчення про підстави (критерії, засади) для виділення у кримінальному законі статей, які передбачають спеціальні та казуїстичні склади злочинів й оцінка того, чи дотримався цих підстав законодавець.

Відомо, що розвиток кримінального законодавства характеризується певною циклічністю. Статті, які розраховані на конкретні випадки (а історично кримінальне право почало формуватись як сукупність саме таких статей), поступово змінюються більш загальними. А оскільки загальні норми не можуть охопити всю різноманітність життя і врахувати особливості суспільної небезпеки окремих видів посягань, то з них знову виділяють норми, призначені для диференціації кримінальної відповідальності або її обмеження та розраховані на більш вузьке коло випадків. Така циклічність характерна по суті для всіх розділів Особливої частини КК України.

Розділ про посягання на основи національної безпеки України також поряд зі статтями про норми загального характеру (про відповідальність за повалення існуючого конституційного ладу, посягання на територіальну цілісність, державну зраду, диверсію) містить статті, які охоплюють часткові форми таких посягань. Не претендуючи на докладний виклад і не зупиняючись на детальній аргументації (що вже зроблено іншими авторами, зокрема у виступах на зазначених вище конференціях та публікаціях щодо окремих складів злочинів), звернемо увагу на те, що по суті всі законодавчі новели розділу I Особливої частини КК України “Злочини проти основ національної безпеки України” охоплюють діяння, що й раніше були кримінально караними, насправді не встановлюють відповідальності, а лише уточнюють її умови.

Таблиця

*Статті (частини статей) розділу I Особливої частини КК України
“Злочини проти основ національної безпеки України”
за обсягом передбачених ними складів кримінальних правопорушень
і передбачені ними діяння*

Статті, які передбачають загальні склади	Статті, які передбачають поєднані склади кримінальних правопорушень (вужчі чи ширші за обсягом)
ст. 109, ч. 1: дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади <...>	ст. 110 ² , ч. 2 [фінансування дій <...> становить пособництво щодо злочину, передбаченого ст. 109 ч. 1]
ст. 109, ч. 2: публічні заклики до насильницької зміни або повалення конституційного ладу або захоплення державної влади <...>	ст. 111 ¹ , ч. 1 [публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора <...> можуть виступати як форма дій, вказаних в ст. 109 ч. 2]
ст. 110 ч. 1: дії, вчинені з метою змін меж території або державного кордону України <...>	ст. 110 ² , ч. 1 [фінансування дій <...> становить пособництво щодо злочину, передбаченого ст. 110 ч. 1]
ст. 111, ч. 1: надання <...> допомоги в проведенні підривної діяльності проти України	ст. 111 ¹ , ч. 1-6 [діяння, передбачені кожною із частин ст. 111 ¹ можуть становити надання <...> допомоги в проведенні підривної діяльності проти України та бути державною зрадою]; ст. 111 ² [діяння, які полягають у пособництві державі-агресору становлять пособництво у державній зраді]; ст. 112 [посягання на життя державного чи громадського діяча може становити надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, як форми державної зради]; ст. 113 [вчинення диверсії може становити надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України та бути державною зрадою]; ст. 114 ¹ [перешкодження законній діяльності Збройних Сил України може становити надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України та бути державною зрадою]; ст. 114 ² [несанкціоноване поширення інформації про направлення переміщення зброї <...> може становити надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України та бути державною зрадою]

Загалом, якщо виділяти статті кримінального закону з урахуванням кола діянь, за вчинення яких у них передбачена кримінальна відповідальність (так званий поділ за обсягом), то серед них можна виділити ті, які містять ознаки кримінально-правових норм і складів кримінальних правопорушень:

а) загальних – які охоплюють доволі широке коло суспільно небезпечних посягань, оскільки не містять конкретизації та прив'язки до конкретних ситуацій, щодо яких застосовуються, відображають численні однорідні предмети, явища, процеси;

б) спеціальні – що передбачають діяння, які одночасно охоплюються і певною загальною нормою, але відображають типові особливості, характерні ознаки посягань певного виду. Для них характерні або вказівки на додаткові ознаки, що характеризують предмет, потерпілого, спосіб вчинення посягання, суб'єкта чи інші ознаки складу, або ж використання термінів, що позначають поняття із вужчим обсягом. Відповідно, обмежується коло діянь, які охоплюються відповідною статтею;

в) казуїстичні – такі, що поширюються на конкретне вузьке коло діянь. Їх застосування обмежене завдяки вказівці в диспозиції статті особливої частини кримінального закону вузько окреслених ознак складу злочину, використанню вичерпних переліків при формулюванні диспозиції та подібних законодавчих прийомів.

Про наявність між кримінально-правовими нормами та складами кримінальних правопорушень співвідношення за обсягом зазвичай можна вести мову лише при їх зіставленні між собою і в аспекті застосування до конкретних правозастосовних ситуацій. Самі собою норми та складі кримінальних правопорушень не можуть бути ні загальними, ні спеціальними, ні казуїстичними.

Таким чином, спеціальні норми та складі злочинів похідні від загальних і нерозривно з ними пов'язані. Водночас для статей про казуїстичні складі кримінальних правопорушень і норм характерно те, що вони не пов'язані з загальними, не є похідними від них. Тому випадки, які не підпадають під казуїстичні норми, не охоплюються іншими кримінально-правовими нормами.

Як вже відзначалося, і як видно з наведеної вище таблиці (колонка праворуч), значна частина обсягу розділу “Злочини проти основ національної безпеки України” становлять статті, які передбачають діяння, які охоплюються іншими, більш загальними і широкими за обсягом кримінально-правовими положеннями. Причому більшість таких положень становлять аналізовані законодавчі новели. Тому виникає запитання: які переваги та недоліки спеціальних і казуїстичних норм та складів злочинів порівняно з загальними, які підстави існують для застосування таких законодавчих конструкцій, чи успішно їх застосує український

законодавець для регламентації відповідальності за посягання на основи національної безпеки України?

Фактори, які обумовлюють активність акторів законопроектів про доповнення КК України статтями про спеціальні норми та склади кримінальних правопорушень, доволі очевидні. Загальновизнаною є думка, що наявність таких норм дає змогу врахувати різноманітність посягань, їхню різну суспільну небезпеку. У такий спосіб демонструється увага законодавця до певних правозастосовних ситуацій. Також правозастосовні органи отримують відповідне орієнтування. Поява статей про спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень часто є реакцією як на підставні, так і надумані нарікання працівників правоохоронних органів на відсутність чи недостатність правових засобів для протидії певним соціальним явищам.

Поряд із такими, зовнішніми та показними (а скоріше, “показушними”) причинами запровадження спеціальних і казуїстичних складів кримінальних правопорушень, є й причини змістовні. Статті, які передбачають такі склади, дають змогу диференціювати відповідальність порівняно з тією, яка передбачена у статтях кримінального закону про загальні склади, а також уточнити умови кримінальної відповідальності, зокрема, обмежити її з урахуванням способу вчинення злочину чи проступку, ознак спеціального суб’єкта тощо. Статті ж про казуїстичні склади кримінальних правопорушень дають змогу встановити кримінальну відповідальність за посягання, які раніше не охоплювалися кримінальним законом.

Таким чином, причини появи в законі статей про спеціальні та казуїстичні склади злочинів і проступків, різноманітні. Серед них є як ті, що спрямовані на покращення якості кримінального закону, так і ті, які пов’язані з намаганням вирішити важливі суспільні проблеми кримінально-правовими засобами, коли насправді законодавчі зміни до цього не ведуть.

На щастя, переважна більшість пропозицій про доповнення КК України новими статтями про спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень залишаються не реалізованими. Однак ті, які втілюються у КК України, часто породжують проблеми, неспівмірні з очікуваним позитивним ефектом. Негаразди, породжені засиллям у КК України статей, які передбачають спеціальні та казуїстичні склади злочинів, вельми різноманітні. На них автор вже вказував у своїх публікаціях⁸.

Загалом є підстави констатувати, що статті про спеціальні норми слід створювати за наявності реальної потреби в диференціації кримінальної відповідальності, а повернення до казуїстики історично безперспектив-

⁸ В Навроцький, ‘Спеціальні і казуїстичні кримінально-правові норми та прогаліни у кримінальному законі’ в *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві. Міжнародний симпозиум 12–13 вересня 2008 р.* (Львів держ ун-т внутр справ 2008) 134–5.

но. Повною мірою це стосується і такої важливої частини кримінального закону, як відповідальність за посягання на основи національної безпеки України. Аналіз розділу I Особливої частини КК України “Злочини проти основ національної безпеки України” показує, що його доповнення статтями, які передбачають спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень, загалом призвело до погіршення якості кримінально-правової регламентації.

Такий висновок підтверджується під час аналізу підстав виділення відповідних статей кримінального закону. У теорії вітчизняного кримінального права не розроблені критерії (підстави, засади), керуючись якими законодавець мав би звертатися до законодавчих конструкцій спеціальних і казуїстичних складів кримінальних правопорушень. Ці питання “пропущені” навіть у публікаціях і дослідженнях, прямо присвячених питанням спеціальних норм⁹, та критеріїв криміналізації¹⁰.

Водночас у теорії кримінального права достатньо глибоко розроблені загальні питання критеріїв криміналізації¹¹.

При всій різноманітності формулювань автори єдині в основних судженнях щодо того, наявність яких факторів необхідна для встановлення кримінальної відповідальності. Можна висунути гіпотезу, що ті чинники, які зумовлюють встановлення кримінальної відповідальності, водночас викликають і потребу у виділенні статей про спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень. Адже і криміналізація, і диференціація кримінальної відповідальності зовні виражаються у внесення змін до кримінального закону. Змістовно ж вони полягають у використанні кримінально-правових засобів для вирішення певних соціальних проблем. За своєю сутністю критерії криміналізації та критерії виділення спеціальних і казуїстичних складів злочинів не збігаються, їх співвідношення відображається як співвідношення філософських категорій загального та особливого. Не маючи змоги в межах цієї публікації докладно висвітлити питання про критерії виділення статей про спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень, зупинимося лише на низці ключових положень.

⁹ І Сень, *Функції спеціальних норм у кримінальному праві України: наукова брошура* (Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка 2019) 68; І Сень, ‘Спеціальні норми у кримінальному праві України’ (дис канд юрид наук, 2020) 280.

¹⁰ Д Балобанова, ‘Теорія криміналізації’ (дис канд юрид наук, 2007) 208; О Попович, ‘Принципи криміналізації: поняття, зміст та дотримання (на прикладі ст. 110² КК України)’ (2018) 4 Підприємництво, господарство і право 209–18.

¹¹ Детальний огляд підходів українських і зарубіжних криміналістів із проблем криміналізації/декриміналізації наведений у змістовному й великому за обсягом вступному слові О. Водянікова до відповідного дослідження В. Гацелюка – див.: О Водяніков, ‘Від *caveat dominus* до *ultima ratio*: демократія і конституційні принципи криміналізації: вступне слово’ в Гацелюк В, *Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень* (ВАІТЕ 2021) 3–31.

Загальноновизнано, що ключовим для криміналізації є високий ступінь суспільної небезпеки посягання. Інтерпретуючи це на виділенні аналізованих складів злочинів, можна стверджувати, що *спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень можуть виділятися тоді, коли певні посягання не лише характеризуються належною суспільною небезпекою, а й ця небезпека специфічна* – відрізняється за своїм характером і ступенем від небезпеки посягання, передбаченого загальною нормою. Водночас така суспільна небезпека має бути однорідною з суспільною небезпекою загального складу кримінального правопорушення.

Недостовірно, що цей критерій було дотримано при доповненні розділу КК України “Злочини проти основ національної безпеки України”, оскільки серед спеціальних складів, передбачених ним кримінальних правопорушень, є:

- кримінальні проступки (частини 1 та 2 ст. 111¹ КК України);
- діяння, які повністю охоплюються складом злочину “Державна зрада” у формі “надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України” (більшість із тих, що описані в частинах 3–8 ст. 111¹, ст. 114¹, ч. 3 ст. 114² КК України);
- спеціальні види співучасті у злочинах проти основ національної безпеки України, які виділені у спеціальні склади злочинів (статті 110², 111² КК України).

Чи не єдиний випадок, коли суспільна небезпека посягання відрізняється від небезпеки злочину, передбаченого статтею про загальний склад, відповідно до частин 1 та 2 ст. 114² КК України.

Ще одним із загальноновизнаних критеріїв криміналізації є відносна поширеність посягання. Щодо аналізованих складів цей критерій модифікується у те, що *діяння, передбачені статтями про спеціальні та казуїстичні склади, мають бути не лише відносно поширеними, а й такими, які не перевищують за поширеністю ті, які охоплюються статтею про загальний склад кримінального правопорушення*. Статті про спеціальні та казуїстичні склади правопорушень не повинні створюватися для одиничних випадків і не мають витіснити собою загальні склади.

Можна припустити, що статті про спеціальні та казуїстичні склади відповідних кримінальних правопорушень вводилися до КК України, щоб досягти принаймні двох цілей: одна – заповнити прогалини у кримінально-правовій регламентації, друга – створити “лайт-версію” суворих норм про злочини проти основ національної безпеки і тим самим обмежити застосування раніше існуючих статей відповідного розділу КК України. Обидві цілі сумнівні. Адже прогалини за наявності широких загальних норм фактично відсутні, а пом’якшення кримінальної відповідальності за посягання проти основ національної безпеки в умовах війни безпід-

ставне. Тому важко говорити про відповідність законодавчих новел і цьому критерію введення до кримінального закону статей про спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень.

До критеріїв криміналізації зазвичай відносять необхідність притягнення до кримінальної відповідальності з огляду на неможливість чи неефективність використання інших засобів на небажану поведінку. Цей критерій виступає як *вимога щодо встановлення недостатності заходів, встановлених статтями про загальні склади кримінальних правопорушень для протидії діянням, які мають охоплюватися спеціальними чи казуїстичними складами правопорушень*. Однак при доповненні КК України статтями про спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень взагалі не проводився аналіз на предмет того, у чому ж полягає недостатність існуючих правових засобів про злочини проти основ національної безпеки України. Принаймні не публікувалися результати таких спеціальних досліджень, відповідна аргументація відсутня і у пояснювальних записках до законопроектів. І, навпаки, повідомлення про “успіхи” правозастосовних органів щодо застосування законодавчих новел часто викликають розпач. А як інакше реагувати на повідомлення про “два роки умовно” особам, які коригували ракетні обстріли українських міст? Тому доводиться констатувати, що і цей критерій виділення статей про спеціальні та казуїстичні склади злочинів під час доповнень КК України у першій половині 2022 р. було проігноровано.

Перелік критеріїв криміналізації, як і критеріїв виділення статей про спеціальні та казуїстичні склади кримінальних правопорушень, звісно ж, можна і потрібно доповнювати. Серед них – *узгодження відповідних законодавчих положень національного законодавства з вимогами ратифікованих Україною міжнародно-правових актів та Конституцією України, історична обумовленість спеціальної кримінально-правової регламентації, врахування позитивного зарубіжного досвіду виділення спеціальних та казуїстичних складів злочинів, погодження відповідних законодавчих підходів з вимогами суспільної моралі тощо*. Однак це має стати предметом спеціальних досліджень.

Критичне ставлення до законодавчих змін, про які йдеться, не виключає питання про те, а як же діяти в ситуації, яка склалася, правозастосовній практиці? Найпростіша, найбільш переконлива й очевидна відповідь одна – виконувати закон! Адже правила кваліфікації у правозастосовних ситуаціях, за яких скоєне одночасно охоплюється і статтею про загальний склад, і статтею про спеціальний склад кримінального правопорушення (так звана конкуренція загального та спеціального законів) давно відомі й однозначні¹².

¹² Детальніше: В Навроцький, *Основи кримінально-правової кваліфікації* (2-ге вид, Юрінком Інтер 2009) 270–1.

Загалом такими ж правилами кваліфікації належить керуватися і щодо статей про казуїстичні склади кримінальних правопорушень. За винятком того, що коли посягання не відповідає ознакам, передбаченим статтею про казуїстичний склад, то воно повинно визнаватися не кримінально протиправним, тобто таким, за яке не передбачена кримінальна відповідальність. Наприклад, криміналізація поширення інформації військового характеру у ст. 114² КК України з вичерпним переліком видів такої інформації означає, що поширення будь-якої іншої інформації військового характеру (наприклад, про персональний склад командирів військових частин і підрозділів) лежить поза межами кримінально-правової регламентації.

З огляду на викладене вище видається виправданим підхід членів робочої групи, яка готує проєкт нового КК України, щодо обмеження застосування спеціальних складів злочинів і проступків та відмову від казуїстичних складів кримінальних правопорушень. Зокрема, у проєкті КК України склади зради України (ст. 9.1.7), колабораційної діяльності (ст. 9.1.8) та окупаційної діяльності (ст. 9.1.9) сформульовані не за принципом їх співвідношення як загального та спеціального чи цілого та частини, а як самостійні. А задля забезпечення засади правової визначеності наводиться вичерпний перелік діянь, які охоплюються кожним із цих видів злочинів, який не “перехрещується” щодо кількох видів посягань¹³. Завдяки цьому вже на етапі розроблення проєкту кримінального закону попереджуються проблеми, пов’язані з розмежуванням відповідних складів злочинів, виникненням конкуренції між статтями КК України під час їх застосування.

Висновки. Таким чином, наведені вище міркування становлять основу для висновку, що перспективним шляхом розвитку кримінального законодавства, зокрема в частині регламентації посягань проти основ національної безпеки України, є акцент на загальні склади кримінальних правопорушень. З огляду ж на надзвичайно високий ступінь суспільної небезпеки таких посягань, вони повинні криміналізуватися через встановлення у КК України статей лише про злочини. Нарешті, будь-яке доповнення чи зміна кримінального закону своєю передумовою та необхідною складовою повинні мати визначення співвідношення з уже існуючим законодавчим матеріалом.

¹³ Текст проєкту нового Кримінального кодексу України’ <<https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>> (дата звернення: 01.11.2022).

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Movchan R, "Voenni" novelty Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: pravotvorchi ta pravozastosovni problemy (Norma prava 2022) (in Ukrainian).
2. Navrotskyi V, *Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii* (2-he vyd, Yurinkom Inter 2009) (in Ukrainian).
3. Sen I, *Funktsii spetsialnykh norm u kryminalnomu pravi Ukrainy: naukova broshura* (Iurydychnyi fakultet Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka 2019) (in Ukrainian).
4. Vodiannikov O, 'Vid caveat dominus do ultima ratio: demokratiia i konstytutsiini pryntsyipy kryminalizatsii: vstupne slovo' v Hatseliuk V, *Kryminalizatsiia suspilno nebezpechnykh diian protiahom dii Kryminalnoho kodeksu Ukrainy 2001 roku: ostanni siuzhety na foni zahalnoi palitry zakonodavchykh rishen* (VAITE 2021) (in Ukrainian).

Edited books

5. *Novely kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy, pryiniati v umovakh voiennoho stanu: nauково-praktychnyi komentar* (Vozniuk A, Movchan R, Chernei V red, Norma prava 2022) (in Ukrainian).

Journal articles

6. Popovych O, 'Pryntsyipy kryminalizatsii: poniattia, zmist ta dotrymanna (na prykladi st. 110² KK Ukrainy)' (2018) 4 *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* 209–18 (in Ukrainian).

Conference papers

7. *Kryminalno-pravovi vidpovidi na vyklyky voiennoho stanu v Ukraini: materialy mizhnar. nauk. konf.* (Baulin Iu, Ponomarenko Yu uporiad ta zah red, Nats yuryd un-t im Yaroslava Mudroho, Nats shk suddiv Ukrainy, Hromad orh "Vseukr asots krymin Prava", NDI vyvch. problem zlochynnosti im akad V V Stashysa, Pravo 2022) (in Ukrainian).
8. *Kryminalno-pravovi, kryminolohichni, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni problemy protydii zlochynnosti v umovakh voiennoho stanu: materialy Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii* (Pysmenskyi Ie uporiad, Nats akad vnutr sprav Lviv derzh un-t vnutr sprav, Dnipropet derzh un-t vnutr sprav, Luhan derzh un-t vnutr sprav im E O Didorenka 2022) (in Ukrainian).
9. Navrotskyi V, 'Spetsialni i kazuistychni kryminalno-pravovi normy ta prohalyny u kryminalnomu zakoni' v *Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r.: problemy zastosuvannya ta perspektyvy udoskonalennia. Prohalyny u kryminalnomu zakonodavstvi. Mizhnarodnyi sympozium 12–13 veresnia 2008 r.* (Lviv derzh un-t vnutr sprav 2008) 134–5 (in Ukrainian).
10. *Ukrainska kryminalna yustytysiia v umovakh viiny: materialy VIII (XXI) Lvivskoho forumu kryminalnoi yustytysii* (m Lviv, 9–11 chervnia 2022 roku) (Hazdaika-Vasylyshyn I uporiad, LvDUVS 2022) (in Ukrainian).

Theses

11. Balobanova D, 'Teoriia kryminalizatsii' (dys kand yuryd nauk, 2007) (in Ukrainian).
12. Sen I, 'Spetsialni normy u kryminalnomu pravi Ukrainy' (dys kand yuryd nauk, 2020) (in Ukrainian).

Websites

13. 'Tekst proiektu novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy' <<https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>> (accessed: 01.11.2022) (in Ukrainian).

Vyacheslav Navrotskyy

GENERAL, SPECIAL AND CASUISTIC COMPOSITIONS
OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE FOUNDATIONS
OF THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

ABSTRACT. The characteristic feature of the development of Ukrainian criminal legislation is amendments to the legislation with articles providing for special and casuistic components of crimes. This also takes place in the part of regulation of responsibility for taking up the bases of national security of Ukraine, especially the articles, which the Criminal Code of Ukraine is supplemented after the beginning of the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine. It often leads to a reduction in liability in comparison with the intentions of the legislator, and in practice leads to problems of solving competition between the previously existing provisions of the Criminal Code of Ukraine and the legislative novelties.

The purpose of the article is to determine the theoretical, legislative and law enforcement relation between the existing Criminal Code of Ukraine of 2001 and the general composition of the crimes and legislative innovations during the russian-ukrainian war, which establish special and casuistic components of criminal offenses against the foundations of the national security of Ukraine.

The advantages of using in the law the constructions of the general composition of such offenses have been established. The criteria have been formulated, and it is advisable for the legislatures to allocate special and casuistic components of criminal offenses. The relevant legislative provisions are defined, which of them establish general, and which special and casuistic components of crimes and criminal offenses. On this basis, specific rules of criminal legal qualification, which should be guided by investigators, prosecutors and judges in the relevant law-enforcement situations. The approaches of the Working Group, which is preparing a draft of the new Criminal Code of Ukraine on the construction of articles on crimes against the foundations of the national security of Ukraine, are shown.

It is concluded that the perspective way of development of criminal legislation, in particular, in terms of regulation of encroaching on the foundations of national security of Ukraine, is the emphasis on the general compositions of the crimes.

KEYWORDS: national security fundamentals; composition of the crime; competition; special norm; general norm; casuistic norm.